

Uczeń autystyczny w środowisku szkolnym - Oddziaływania edukacyjno-terapeutyczne

Zanim rozpoczniemy pracę z uczniem autystycznym oraz zaplanujemy oddziaływania edukacyjno-terapeutyczne, powinniśmy skonstruować indywidualny system motywacji. Dzieci z autyzmem niechętnie podejmują współpracę z drugą osobą, nie lubią ćwiczeń grafomotorycznych czy ćwiczeń fizycznych. Uczeń często mimo tłumaczeń oraz perswazji robi wszystko, aby uniknąć trudnych sytuacji. Na polecenia reaguje unikaniem, ucieczką lub prezentuje trudne zachowania, takie jak płacz czy krzyk. Jeżeli już podejmie się wykonania zadania najczęściej rezygnuje przed ukończeniem zadania.

Nauczyciele powinni skoncentrować swoją uwagę na nagradzaniu zachowań pozytywnych, które chcieliby aby pojawiły się u dziecka w szkole, jak i w domu. Jednym z najczęstszych błędów jest komentowanie zachowań niepożądanych i skupianie się na niepowodzeniach dziecka. Celem pracy jest zwiększenie motywacji dziecka do uczenia się i radzenia sobie z porażką, dlatego bardzo istotny jest odpowiedni dobór nagród i wzmocnień. Stanowią one podstawę procesu terapeutycznego. Pierwszym etapem jest obserwacja dziecka podczas zabawy ze szczególnym zwróceniem uwagi na zdarzenia, czynności, przedmioty, które mogą być nagrodami. Jeżeli dziecko chętnie podejmuje się rozmowy, możemy dowiedzieć się co lubi. Możemy również zaprezentować różne nagrody, spośród których wybierzemy te, które wzbudzą szczególne zainteresowanie. Będą one dostarczane w momencie pojawienia się zachowania pożądanego.

Aby terapia przebiegała prawidłowo należy przestrzegać szeregu zasady stosowania wzmocnień. Przede wszystkim należy dostosować wzmocnienia do poziomu funkcjonowania, możliwości oraz zainteresowań ucznia. Dodatkowo można używać wzmocnień wtórnych, takich jak żetonowy system wzmocnień. Uczeń zbiera punkty, które następnie może wymienić na dowolną wybraną przez siebie nagrodę. Należy jednak pamiętać, że to, co będzie stanowiło nagrodę musi być wcześniej ustalone i zatwierdzone przez obie strony. Podczas pracy bardzo ważne jest stosowanie pochwał konkretnych zachowań. Prowadzący za każdym razem powinien dokładnie sprecyzować za co uczeń otrzymał wzmocnienie lub nagrodę. Ponadto każda nagroda musi być zastosowana od razu po pojawieniu się zachowania pożądanego. Im szybciej pojawi się reakcja prowadzącego, tym większe szansa, że zachowanie powtórzy się przyszłości. Po opanowaniu przez dziecko zasad stosowania systemu wzmocnień warto zastosować kontrakt behawioralny. Stanowi on umowę pomiędzy uczniem, a dorosłym. Każdy kontrakt powinien jasno określać: jakie zadanie ma zostać wykonane, kto je wykona, kto otrzyma nagrodę oraz kto oceni i podejmie decyzję o przyznaniu nagrody.

Kolejny bardzo istotny aspekt w planowaniu procesu edukacyjno-terapeutycznego stanowi znalezienie sposobu na nauczenie umiejętności, na których utrwaleniu nam zależy. Metoda „prób i błędów” nie sprawdzi się u uczniów z autyzmem. Aby zmniejszyć prawdopodobieństwo popełnienia

błędów i zwiększenia motywacji do pracy nauczyciele powinni stosować wskazówki oraz podpowiedzi od początku procesu nabywania nowej umiejętności. Taka forma pomocy ze strony nauczyciela stosowana natychmiast po wydaniu polecenia zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia pożądanej reakcji. Dostarczamy ją zarówno w początkowym etapie uczenia, jak również wtedy, gdy uczeń popełnia błędy i ma trudności w wykonaniu zadania. Podpowiedź może być fizyczna, związana z ruchem lub związana z rozmieszczeniem przedmiotów, tak aby w miarę możliwości nie dopuścić do błędu dziecka. W kolejnych próbach należy wycofać podpowiedź tak, aby w końcowym etapie uczenia dziecko w miarę samodzielnie wykonało czynność. Działania nauczyciela mają naprowadzić ucznia, ułatwić udzielenie prawidłowej odpowiedzi. Uczeń w efekcie ma nauczyć się wykonywać zadania całkowicie samodzielnie bez elementów pomocniczych. W procesie uczenia nauczyciel pełni rolę modelu, który wykonuje zadanie, uczeń natomiast obserwuje i naśladuje to, co zrobił nauczyciel.

Jednym z najważniejszych czynników niezbędnych w pracy nauczyciela jest stosowanie metody małych kroków. Polega ona na dzieleniu każdej nauczanej czynności na taką ilość elementów, by wszystkie z nich były jasne i zrozumiałe dla ucznia. W taki sposób stopniowo przechodzimy od jednego kroku do drugiego. Warunkiem przejścia do kolejnego kroku jest opanowanie przez dziecko etapu poprzedniego. Podejście to umożliwia opanowanie nawet złożonych ciągów czynności, ułatwiając cały proces uczenia. Zasadę dzielenia stosuje się również w procesie redukcji zachowań niepożądanych. Jeżeli w danej sytuacji pojawiają się trudne zachowania, zadaniem nauczyciela jest zadziałanie w taki sposób, by nie dopuścić do pojawienia się niepożądanych reakcji. W ten sposób stwarzamy uczniowi okazję na otrzymanie nagrody i odniesienie sukcesu.

Kolejną, równie istotną w terapii ucznia z autyzmem jest zasada stopniowania trudności. Pracę należy rozpocząć od ćwiczeń łatwych, stosunkowo prostych i konkretnych, w taki sposób, by stworzyć możliwość odnoszenia sukcesu i dostarczania wzmocnień. Na dalszych etapach procesu rozbudowuje się program o trudniejsze elementy. Należy jednak pamiętać, by w ich zakres wchodziły już nabyte wcześniej umiejętności.

Samodzielność w przypadku osób autystycznych stanowi jedną z najtrudniejszych kwestii, które wchodzi w zakres celów. Osoby te potrafią wykonać złożone czynności, dokonywać wyborów, decydować o sposobach spędzania czasu wolnego, jednak muszą się tego najpierw nauczyć. Wszelkie wymienione umiejętności z pewnością ułatwiają życie zarówno dzieciom autystycznym, jak i ich rodzinom. Ogromnym odkryciem w tym temacie jest "Plan aktywności". Jest to metoda zbadana i zastosowana w Princeton Child Development Institute w USA. Polega ona na wykorzystaniu zestawu zdjęć lub słów, które stanowią wskazówkę do wykonania określonych sekwencji czynności. Może występować w wielu formach. Głównym celem tej metody jest motywowanie ucznia do podejmowania aktywności lub wyboru nagród. W zależności od możliwości ucznia plan może być szczegółowy lub ogólny. Należy zatem dostosować go

do indywidualnych potrzeb ucznia. Poprzez kierowanie stopniowane uczymy podążania za planami aktywności, by umożliwić wykonywanie zadań lub zainicjować samodzielne angażowanie się w czynności, bez konieczności stosowania podpowiedzi i kierowania. Osoby z autyzmem z powodu znacznych deficytów w sferze mowy mają trudności w podejmowaniu decyzji odnośnie własnej aktywności i planu dnia. W efekcie brak poczucia kontroli może wywołać atak złości albo inne zachowania niepożądane. Dostarczenie starannych i systematycznych instrukcji pisemnych i obrazkowych wpłynie pozytywnie na podejmowanie przez ucznia nowych aktywności, dzielenie pracy na sekwencje oraz dokonywanie wyborów zarówno w szkole jak i w życiu codziennym.

Istotną kwestią podczas nauki posługiwania się planem jest stworzenie u ucznia przekonania, że jest on właścicielem planu. Dzięki temu uczeń ma motywację, by w przyszłości dokonywać wyborów oraz wykazywać się inicjatywą. Należy pamiętać, by umożliwić uczniowi działanie i w miarę możliwości ograniczyć własną ingerencję.

Po pewnym czasie dostrzeżemy, że uczeń w kolejnych etapach wykonuje prawidłowo prawie wszystkie aktywności w planie, a my możemy obserwować jak osiąga kolejne etapy. W takiej sytuacji, po uprzednim upewnieniu się o nabyciu umiejętności, mamy możliwość wprowadzenia nowych zadań. Aby mieć pewność, że uczeń nie nauczył się jedynie ciągu czynności, można zmieniać kolejność punktów w planie, tym samym uczeń nauczy się korzystać ze wskazówek w nim zawartych. Naukę nowej aktywności rozpoczynamy dopiero po opanowaniu uprzedniej i powtarzamy do momentu, aż zostanie utrwalona.

By praca ucznia, rodziców i terapeutów nie poszła na marne konieczna jest współpraca i wzajemne wsparcie. Brak tych elementów może prowadzić do braku postępów w uczeniu się, pojawienia się bądź nasilenia zachowań niepożądanych. Rzetelna wiedza na temat specyfiki zaburzeń autystycznych oraz szczegółowa wiedza na temat konkretnego ucznia stanowi warunek prawidłowego przebiegu procesu. Zadaniem nauczyciela jest określenie, które zadania i umiejętności są dla ucznia na tyle trudne, że wymagają specjalnych programów i oddziaływań. Porozumienie wszystkich osób zaangażowanych w proces nauczania jest niezbędne dla organizowania możliwie najlepszej pomocy. Współpraca powinna obejmować zarówno układanie planu pracy jak również ciągłe jego ewaluowanie. Wszelkie te zasady stanowią podstawę do realizacji procesu edukacji i terapii oraz ułatwiają włączanie ucznia do grupy rówieśniczej, czy przygotowania do dalszych etapów edukacji i życia codziennego.

Źródło: Anna Florek, Katarzyna Hamerlak „Fundacja Czas Dzieciństwa. Dziecko autystyczne i z zespołem Aspergera w przedszkolu i szkole. Włączanie do grupy rówieśniczej i tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się